

követ és bemutat. A Nemzeti Casinóra hagyott javakat és ajándékokat is számba vette (1835–1920), az adakozók személye, azok társadalmi státusza meglepően változatos, igazolva az előbbi megállapításokat. Könyvhagyatékokról is tudunk, amelyek a könyvtárakat gazdagították. Ezek alapján, illetve az Egyesület beszámolóiból nyomon követhetjük az állomány alakulását, a nyelvi és a tartalmi eloszlás változásait külön a könyvekre, illetve a folyóiratokra nézve. Könyve végén a szerző jellemzi a ma két helyszínen őrzött – Magyar Nemzeti Múzeum, MTA Könyvtára –, de az MTA tulajdonában lévő könyvállományt, bemutatva a könyvekben lévő tulajdonjegyeket, illetve a fennmaradt kötetek kötéseinek jellemzőit is.

MONOK ISTVÁN

***A könyv forradalma: Íróeszközök és íróanyagok ábrázolása a római világban*, szerk. Grüll Tibor, Szabó Ernő, Pécs, PTE BTK, 2024 (Specimina nova dissertationum ex Instituto Historiae Antiquae et Archeologiae Universitatis Quinqueecclesiensis, Supplementum XIV). 290 p.**

Különleges könyvvel lepte meg a magyar könyves világot a pécsi „*Tekercs a kézben – Kísérlet a római sírábrázolások egyik gyakori ikonográfiai motívumának értelmezésére*” kutatócsoport. Az európai ókor könyvkiadásáról (nem a könyvtárakról) ugyanis magyarul mostanáig csak olyan összefoglaló, vázlatos képet nyerhettünk, amelyek a nemzetközi szakirodalom olvasása alapján rövid referátumok voltak (TEVAN Andor, *A könyv évezredes útja*, közrem., bev. Keleti Arthur, Bp., Művelt Nép, 1956 [²1973, Bp., Gondolat; ³1984, Bp., Gondolat]; GALLI Katalin, *A könyv története I. A kezdetektől a 15. század végéig*, Bp., Hétágú Síp Alapítvány, 2004 [A Könyves Szakképzés Füzetei]). Emellett népszerű, nemzetközileg is ismert könyvek jelentek meg magyarul is, mint Mihail Iljin (*A könyv világhódító útja: az írás, a betű és a könyv története*, ford. Fazekas István, Bp., Rózsavölgyi, 1945 [²1950, Bp., Szikra], Frédéric Barbier (*A könyv története*, ford. Balázs Péter, Bp., Osiris, 2005, ²2006 [Osiris Kézikönyvek]) vagy Irene Vallejo (*Papirusz, A könyvek története az ókori világban*, ford. Boda Benjamin Gábor, Bp., Magnólia, 2022 [²2023, Bp., Magnólia]) monográfiái. Azonban az ókortörténeti ábécé tanításában Grüll Tibor már régebb óta részt vesz, hiszen – a kora újkori soproni könyvtár- és olvasmánytörténeti kutatásokat elhagyván – 1996-ban már a debreceni ‘subsidia’ egyetemi jegyzetben kiadta első vázlatát (*Könyvtárak és könyvkiadás az ókorban = Bevezetés az ókortudományba I, Egyetemi jegyzet*, szerk. Havas László, Tegye Imre, Debrecen, KLTE Kiadó, 1996 [ATAΘA, Studia ad philologiam classicam pertinentia, quae in aedibus Universitatis Debreceniensis rediguntur, II], 223–231). Ezt követően már a magyar tudományos közönséget tudósította arról, hogy a Római Birodalom összeomlása előtti öt évszázad az írás és olvasás történetének jelentős korszaka (*Az írásbeliség forradalma a római császárkorban = Magyar Tudomány*, 182[2021], 1233–1242. DOI: 10.1556/2065.182.2021.9.8), amelyet a hazai kutatás elhanyagolt.

A most kézben tartott kötetben nyolc tanulmányból háromnak egyedüli szerzője, további háromnak társszerzője Grüll Tibor, míg szerkesztőtársa, Szabó Ernő egy tanulmányt írt egyedül és négyet másokkal. A tanulmányok az írástól az olvasásig húzódó(?) ívet rajzolnak meg esettanulmányok formájában, ám a szerzők az összefoglaló értékelésekre is hangsúlyt fektettek (GRÜLL, *A római könyv*, 39–122; GRÜLL–SZABÓ, *A papirusztekerces-olvasás kultúrája*, 281–290). Amikor napjaink tudománymetriai vitáiban a könyvszerkesztés mint tudományos teljesítmény felmerül, akkor sokan hangsúlyozzák ennek a munkának az összetettségét. A jegyzetek egységesítésétől kezdve egy tanulmánykötet írásai sorrendjének a meghatározásáig, vagy éppen – ahogy Grüll Tibor és Szabó Ernő esetében láthatjuk – egy megalkotott könyvkoncepcióhoz való tanulmányok megíratásáig. Hiszen a könyv koncepciója jól kitapintható.

A kiindulópont egy ikonográfiai motívum tipológiája: *Íróanyagok és íróeszközök római síremlékeken* (GRÜLL Tibor, AGÓCS Nándor, JUSZTINGER János, SZABÓ Ernő, 1–38.). Ezt követi a már

említett összefoglaló könyvtörténeti kép (GRÜLL Tibor, 39–122), majd három esettanulmány. Ezek Pannonia, Noricum és Dacia provinciákból vett példák, tegercsábrázolások pannoniai (AGÓCS Nándor, SZABÓ Ernő, 123–170), és noricum (GRÜLL Tibor, AGÓCS Nándor, JUSZTINGER János, SZABÓ Ernő, 171–190) síremlékeken, illetve egy Verespatak környékén fennmaradt viasztábla bemutatása. Kaptunk tehát egy tipológiát, egy átfogó képet, elmélyítették ismereteinket esettanulmányokkal, következhet a „literalizáció elterjedése”. Ezt is egy kultusz, a Matronae/Parcae tisztelet terjesztésének történetén (223–252) keresztül mutatják be, arra a területre koncentrálnak, amely a magyar olvasó számára talán a leginkább érdekes, vagyis az említett három római provinciára, a majdani Magyar Királyság és Erdély területére és nyugati szomszédságára (a Duna, az Inn, illetve délről a Dráva folyókkal határolt mai ausztriai régiókra). Az én olvasatomban Grüll Tibor kitekintése (253–280) a phrygiai kapusztéléken – a síremlékek kapuzata – ábrázolt íróanyagokra és íróeszközökre kiváló „nemzetközi” párhuzam (ha lehet ilyet mondani egyazon birodalmon belüli területekre), főként arra kínál alkalmat, hogy egy nagyon speciális szakszókincsbe is bepillantást nyerjünk. Mert ki ismeri azt, hogy mi is az „egyfülű írótabla, álló/fekvő nyitott diptychon, polytichon, zsanéros kódex” mellett, hogy a magyar kifejezésből értjük, mi a nyitott/zárt tegercs, íróta, tolltartó stb. Ezt a kitekintést követi a már említett olvasástörténeti összefoglaló. A kötet szerkesztése tehát ténylegesen önmagában is tudományos teljesítmény ebben az esetben.

Ha őszinték vagyunk, sem a klasszikus filológusaink, sem a latinul jól, vagy éppen gyengébben tudó történészeink, irodalmáraink vagy művészettörténészeink sem ismerik azokat a görög/latin kifejezéseket, amelyek az ókori írásbeliségre, az írás és íróeszközök anyagától az olvasásig vonatkoznak. Az ismertett kiadvány ezen a téren nyújt segítséget a fejlődéshez, ismeretszerzéshez. Magam a kötetnek két hiányát látom. Az egyik egy olyan görög/latin/magyar szójegyzék, amely a tanulmányokban felbukkanó terminus technicusokat segít áttekinteni, a másik sokkal földhözragadtabb – nem is értem, hogy nem készült el –, a hely- és személynevek mutatója.

MONOK ISTVÁN

Nagy Andor, *Tisztviselői életpályák, A brassói szász vezetői elit társadalmi érvényesülése (1650–1750)*, Budapest, Korall Társadalomtörténeti Egyesület, 2024. 231 p.

Nagy Andor kutatásának témaválasztása számos izgalmas, korokon átívelő tanulságot sejtető kérdéssel kecsegtet: miként szerveződött egy adott közösség politikai és gazdasági hatalmi elitje, milyen kulcsfontosságú szerepet játszottak ebben a baráti, kollegiális és rokon kapcsolatokat. A szerző, aki az egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Új- és Jelenkori Történeti Tanszékének tudományos munkatársa, 2024-ben megjelent művében a kora újkori Brassó városának vezetői rétegét térképezi fel, feltárva és elemezve a legfőbb egyházi és politikai hivatalokat betöltő családok közti kapcsolatrendszereket 1650 és 1750 között. A vizsgálat alapját a brassói szászok alkalmi nyomtatványai jelentik: a szerző a fent említett időszakból 496 ilyen típusú dokumentumot dolgozott fel, majd az ezekben szereplő több mint kétezer személy azonosításával felrajzolta és elemezte a város vezető rétegének sokréti hálózatát.

Nagy Andor kutatása a családi kapcsolatrendszerek tanulmányozásának irányvonalába tartozik, vizsgálatának fókuszában egyes családok társadalmi érvényesülése, a megszerzett pozíció és nagyon átöröklése, a karrierutak feltérképezése áll. Mindezt módszertanilag a történeti hálózat kutatás eszközével igyekezett megközelíteni. Munkája az aprólékos forrásfeltáró munka és a makroszintű adatelemzés két nézőpontjának gazdag eredményt felmutató ötvözése. A kötet és a kutatás célja kettős volt: magán a témán túlmutatva példát kívánt nyújtani arra, hogy a hálózat kutatás eszközei